

ОТРУЙНІ, СИЛЬНОДІЮЧІ РЕЧОВИНИ, ОТРУЙНІ, СИЛЬНОДІЮЧІ ТА ФАЛЬСИФІКОВАНІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ ЯК ПРЕДМЕТ СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОДАЛЬШОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Меркулова В. О.

У статті проводиться системно-правовий аналіз та тлумачення кримінально-правових норм, які у якості предмета злочину містять вказівки на отруйні чи сильнодіючі речовини, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби. Наголошує про наявність у кримінальному законодавстві однакових понять (термінів), які за змістом складових можуть різнитися. Зазначає, що чинне кримінальне законодавство містить положення, які доводять факт подальшої конкретизації зазначених предметів злочину. Актуальною є проблема співвідношення суміжних складів злочину, змісту ознак загальних та спеціальних складів злочину, що стосується також і зовсім нового предмету злочину, який до 2011 р. не був відомий кримінальному законодавству - фальсифіковані лікарські засоби. Зазначено, що системно-правовий аналіз кримінально-правових норм, що містять вказівки на отруйні чи сильнодіючі речовини, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби, що доводить актуальність більш поглибленого дослідження окремих понять та категорій, які використовуються у цих нормах. Пропонується виокремлення у загальній частині КК України термінологічного розділу, у якому були б закріплені норми дефініції, що сприяло б ефективному застосуванню системного тлумачення, або ж формулювання термінологічного словника, у якому були б вказані всі юридичні терміни та термінологічні звороти із зазначенням джерел їх офіційного закріплення.

Ключові слова: Кримінальний кодекс України, злочин, отруйні, сильнодіючі речовини, сильнодіючі лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби.

В статье автор проводит системно-правовой анализ и толкование уголовно-правовых норм, которые в качестве предмета преступления содержат указания на ядовитые или сильнодействующие вещества, ядовитые или сильнодействующие лекарственные средства, фальсифицированные лекарственные средства. Отмечает о наличии в уголовном законодательстве одинаковых понятий (терминов), которые по содержанию составляющих могут различаться. Отмечает, что действующее уголовное законодательство содержит положения, которые доказывают факт дальнейшей конкретизации указанных предметов преступления. Актуальной является проблема соотношения смежных составов преступления, содержания признаков общих и специальных составов преступления, что касается также и совершенно нового предмета преступления, который до 2011 г. не был известен уголовному законодательству - фальсифицированные лекарственные средства. Отмечено, что системно-правовой анализ уголовно-правовых норм, содержащих указания на ядовитые или сильнодей-

ствующие вещества, ядовитые или сильнодействующие лекарственные средства, фальсифицированные лекарственные средства, говорит об актуальности более углубленного исследования отдельных понятий и категорий, используемых в этих нормах. Предлагается выделение в Общей части УК Украины терминологического раздела, в котором были бы закреплены нормы дефиниции, что способствовало бы эффективному применению системного толкования, или же формулировки терминологического словаря, в котором были бы указаны все юридические термины и терминологические обороты с указанием источников их официального закрепления.

Ключевые слова: Уголовный кодекс Украины, преступление, ядовитые, сильнодействующие вещества, сильнодействующие лекарственные средства, фальсифицированные лекарственные средства.

In the article, the author carries out systematic legal analysis and interpretation of criminal law, which as a crime subject contain indications of poisonous or potent substances, poisonous or potent medicinal products, counterfeit medicines. Emphasizes the existence in criminal law of the same concepts (terms), which in terms of components may vary. Indicates that the current criminal law contains provisions proving the further specification of the specified objects of the crime. The problem of the correlation of the adjacent components of the crime, the content of the signs of the general and special components of the crime, which is also related to a completely new crime subject, which until 2011 was not known to the criminal law - counterfeit medicines, is relevant. It is noted that the systematic legal analysis of criminal law containing indications of poisonous or potent substances, poisonous or potent medicinal products, counterfeit medicines, proves the relevance of a more in-depth study of the individual concepts and categories used in these norms. It is proposed to select in the General Part of the Criminal Code of Ukraine a terminology section in which the definitions would be fixed, which would contribute to the effective use of the system interpretation, or the formulation of a terminology dictionary, which would indicate all legal terms and terminology, indicating the sources of their formal consolidation.

Keywords: Criminal code of Ukraine, crime, poisonous, potent substances, strong medicines, counterfeit medicines.

Актуальність. Особливою ознакою сучасного кримінального законодавства є інтенсивність його реформування. З часів набуття чинності Кримінальним кодексом України 2001 р. змін зазнали практично всі розділи Особливої частини [1]. Виявлення додаткових сфер життєдіяльності суспільства, які не захищені, не

© В.О. Меркулова, 2017

достатньо захищені від злочинних посягань, у підсумку призводять до створення нових кримінально-правових норм, найчастіше шляхом формулювання та виділення конкретизованих норм з більш загальних норм. Такий законодавчий підхід у цілому сприяє подальшому розвитку кримінального законодавства. Одним із напрямів удосконалення змісту кримінально-правових положень, які містилися в диспозиціях та санкціях статей попередньої редакції, та формулювання нових кримінально-правових норм є, окрім визначення у якості об'єкта злочинного посягання нових сфер життєдіяльності суспільства, які до певного часу не потребували такої прискіпливої уваги як сьогодні, - надання законодавцем особливого кримінально-правового значення властивостям предмета злочину.

Прикладом змін кримінального законодавства у даному напрямку є розділ XIII КК, який містить ознаки злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. Із двадцяти трьох статей, які містив даний розділ станом на 2001 р., п'ятнадцять зазнали змін. Серед яких, урахуовуючи предмет дослідження, на особливу увагу заслуговують ст.ст. 305, 306, 321 КК, в яких зміни, крім іншого, були пов'язані з визначенням нового предмета злочину, у ст. 306 КК - предикатного злочину. Відтепер у ст. 305 КК визначаються підстави для кримінальної відповідальності за контрабанду не лише наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, але й фальсифікованих лікарських засобів; у ст. 306 КК встановлюється відповідальність за використання коштів не лише від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, але й отруйних чи сильнодіючих речовин, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; у ст. 321 КК, відповідно, також додається новий предмет злочину - відповідальність настає за незаконний обіг не лише отруйних чи сильнодіючих речовин, але й отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів.

До того ж законодавець доповнив цей розділ новою ст. 321-1 "Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів". [1, С. 163-176]. Законодавець справедливо звернув особливу увагу на ступінь небезпечності незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, виокремивши їх із поняття отруйних чи сильнодіючих речовин, та самого факту обігу фальсифікованих лікарських засобів. Поєднуючим фактором у цих змінах є те, що таке родове поняття, як "лікарські засоби" (у всіх їх різновидах), стало складовою вже значно більшої кількості кримінально-правових положень.

Такі зміни зумовлюються не лише вдосконаленням кримінального законодавства з точки зору приведення його у відповідність до реалій сьогодення, але й необхідністю більш чіткої диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання залежно від ступеня суспільної небезпеки вчиненого. У даному випадку зміни були пов'язані з необхідністю посиленого кримінально-правового захисту здоров'я населення від незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, обігу фальсифікованих лікарських засобів. Специфічні небезпечні властивості цих предметів злочину зумовлюють той факт, що законодавець називає їх поряд із наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами або прекурсорами. А отже оцінює рівнозначно ступінь їхнього можливого небезпечного впливу на здоров'я як окремої людини, так і невизначеного кола людей.

Постановка проблеми. Проблема полягає в тому, що суттєві зміни в редакції кримінально-правових положень, які містилися у кримінальному законодавстві до змін, формулювання нових складів злочину посилюють актуальність належного їх тлумачення як у теорії, так і правозастосовній практиці під час кваліфікації діяння, розмежування суміжних складів злочину, вирішення питання щодо конкуренції між загальною та спеціальною нормою тощо. Адже в разі наявності системоутворюючих зв'язків у приписах кримінального закону, слід звертати увагу саме на ці зв'язки, урахувувати їх сутність під час тлумачення кримінального закону. Системоутворююче значення можуть відігравати певні терміни (поняття), які використовуються в різних кримінально-правових нормах. В одних випадках їх зміст та сутність розкривається безпосередньо в кримінально-правовій нормі, що спрощує їх розуміння. Проте найчастіше в інших нормативно-правових актах, які перебувають у певному зв'язку з кримінально-правовими нормами. Слід урахувувати той факт, що тлумачення певного терміна може змінюватися, виходячи з різних обставин соціально-правового значення, під впливом суттєвих змін у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Завданням даного дослідження є проведення системно-правового аналізу та тлумачення кримінально-правових норм, які як предмет злочину містять вказівки на отруйні чи сильнодіючі речовини, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби (ст. ст. 201, 305, 306, 321, 321-1 КК). Саме цей метод дозволить нам виокремити певні зв'язки, відмінності та суперечності в розглядуваних законодавчих положеннях, з тим щоб знайти шляхи їх подальшого впорядкування як елементів цілісної системи. Зокрема, на підставі зіставлення змісту положень, які містяться в диспозиціях, санкціях та примітках зазначених статей, маємо віднайти відповідь на таке запитання: "Наскільки одноманітно використовуються тотожні за змістом та сутністю поняття в кримінальному законодавстві?", "Чи в повному обсязі законодавець визначився з переліком суспільно небезпечних діянь, відповідальність за які зумовлюється специфічними небезпечними властивостями зазначених предметів злочину?"

Стан дослідження. У теорії кримінального права завжди приділялася увага питанню визначення меж між декількома суміжними складами злочинів, тому, що має вважатися критерієм для практичного визначення меж складу злочину, тим більше якщо це були склади злочинів з альтернативними ознаками. Незважаючи на те, що це питання має важливе кримінологічне та соціально-правове значення, до сьогодні відсутнє чітке бачення критеріїв для формалізації відповіді. В окремих випадках пропонується говорити про суміжність складів злочину як у випадках, коли два різновиди злочинної поведінки передбачені різними статтями, але мають ідентичність за окремими ознаками (об'єктом, предметом, суб'єктом тощо), так і у випадках, коли два різновиди злочину, передбачені в одній статті, але різняться за ознаками об'єктивної сторони та предмета злочину [8, С. 36-37]. Тож підставою для формулювання різних суміжних складів злочину, які мають окремі однакові ознаки, є той факт, що злочинні діяння направлені проти різних суспільних відносин (неоднакові безпосередні об'єкти), або ж різним є ступінь суспільної небезпеки вчиненого.

Окремими вченими (В.Н. Кудрявцевим, В.О. Навроцьким, М.Й. Коржанським) розроблялися теоретичні

аспекти кримінально-правової кваліфікації злочинів, серед яких належна увага приділялася саме проблемам розмежування суміжних складів злочину, конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правової норми. Саме в роботах зазначених вчених розроблялися: типові правила розмежування злочинів, які б мали допомогти у більш складних випадках; загальні правила кваліфікації злочинів у разі конкуренції загальної і спеціальної норми; питання соціально-правової сутності та доцільності формулювання спеціальних кримінально-правових норм [2; 3; 5]. На справедливу думку В.О. Навроцького, однією з перших дій при розмежуванні будь-яких процесів та явищ має бути знаходження того спільного, що об'єднує порівнювані об'єкти. Саме збіг окремих ознак злочину (складу злочину) свідчить про те, що порівнювальні злочини є суміжними. А вже наступні кроки мають бути пов'язані з виведенням ознак, за якими вони відрізняються між собою, уточненням їх змісту [5, С. 278].

Належна увага приділялася термінології, яка використовується в суміжних складах злочину (почасти й у нормах, які співвідносяться між собою як загальна і спеціальна). З одного боку, визнавався той факт, що як один із критеріїв ефективного розмежування суміжних складів злочину мала б стати єдина стандартна термінологія, яка використовується у суміжних кримінально-правових нормах. З іншого - зверталася увага на складність такого підходу. Зокрема, В.Н. Кудрявцев доводив те, що це є нереальним, урахуовуючи доволі різний зміст кримінально-правових норм, те що в них відтворюються досить різні соціальні сфери життя [2, С. 146, 150]. Проте є досить бажаним і виправданим задля підвищення якості правозастосовної діяльності. Формулюванню загальних правил системного тлумачення кримінального закону та обґрунтуванню можливостей їх застосування на практиці присвячене спеціальне наукове дослідження Т.С. Коханюк [4], яка виправдано звертає увагу на особливість та важливість формулювання та дотримання системоутворюючих зв'язків у приписах кримінального закону, на те, що з урахуванням інтенсивності внесення змін у чинне кримінальне законодавство актуальність системного способу тлумачення кримінально-правових норм лише посилюватиметься.

Проте до сьогодні у доктрині кримінального права та правозастосовній діяльності питання розмежування злочинів (складів злочину) за ознакою суміжності, співвідносності як загальної і спеціальної не лише не втрачають своєї актуальності, але й набувають особливої важливості, урахуовуючи інтенсивність, з якою законодавець вносить зміни до кримінального законодавства.

Основний зміст. Отже, найчастіше проблема розмежування виникає щодо споріднених за низкою своїх ознак суспільно небезпечних діянь. Роль спільних ознак можуть відігравати будь-які елементи складу злочину. У даному випадку такою ознакою є предмет злочину. Теоретичні положення мають бути враховані під час порівняння тих кримінально-правових норм, які обрані нами як предмет дослідження як такі, що містять вказівку на отруйні чи сильнодіючі речовини, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби.

Отруйні, сильнодіючі речовини (крім інших предметів) є предметом загального складу злочину "Контрабанда", передбаченого ст. 201 КК. Зазвичай у доктрині кримінального права, коментарях до КК зазначалося, що отруйні речовини - це отрути, токсини, також і лікарські, які, потрапляючи в організм людини, здатні викликати її

смерть, психоневрологічний розлад, порушення функцій організму тощо. Як сильнодіючі речовини також розглядалися і лікарські, і побутові та промислові речовини, які спроможні впливати на організм людини, завдаючи йому шкоду. До отруйних лікарських засобів відносилися, зокрема, атропін, кетамін, трамадол. До сильнодіючих - буторфанол, клофелін, прометазин [6, С. 532, 880].

Підставою для кваліфікації незаконного переміщення отруйних та сильнодіючих речовин через митний кордон України, незалежно від їх розміру, є той факт, що відповідно до наявності притаманним їм спеціальним ознакам, вільний обіг може бути суттєво обмежений, а для переміщення їх через митний кордон потрібен спеціальний дозвіл. Переміщення ж без спеціального дозволу даних речовин через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю тягне кваліфікацію діяння за сукупністю злочинів і застосуванню як ст. 201, так і ст. 321 КК.

Проте якщо до змін, яких зазнав КК у 2007 та 2011 р., і у ст. 201 КК і у ст. 321 КК предметом злочину визначалися отруйні, сильнодіючі речовини, то в подальшому законодавець у ст. 321 КК виокремлює два самостійні предмети злочину: отруйні чи сильнодіючі речовини, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби. Відтепер у чинному кримінальному законодавстві існує чітке виокремлення отруйних та сильнодіючих речовин, отруйних та сильнодіючих лікарських засобів. Так у ст.ст. 306 та 321 КК вони є окремими самостійними предметами (поміж інших предметів) спеціального складу злочину, що встановлює кримінальну відповідальність за використання коштів, здобутих від їх незаконного обігу (ст. 306) та предметом суспільно небезпечного діяння, що полягає у їх незаконному виробництві, виготовленні, придбанні, перевезенні, пересиланні, зберіганні з метою збуту або збуту без спеціального на те дозволу (ст. 321).

Зміни в кримінальному законодавстві зумовлювалися між іншим тим, що у 2007 р. переліки отруйних та сильнодіючих лікарських засобів були затверджені окремим наказом МОЗ: Перелік отруйних лікарських засобів за міжнародними непатентованими або загальноприйнятими назвами, затверджений наказом МОЗ від 17.08.2007 № 490; Перелік сильнодіючих лікарських засобів за міжнародними непатентованими або загальноприйнятими назвами, затверджений наказом МОЗ від 17.08.2007 № 490.

Проте чинне кримінальне законодавство містить положення, які доводять факт подальшої конкретизації зазначених предметів злочину. Так у ч. 5 ст. 321 КК, яка визначає підстави застосування спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності, використовується поняття "отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами".

Отже зіставлення за змістом кримінально-правових норм, що містяться у ст.ст. 201, 306, 321 КК, свідчать про наявність у кримінальному законодавстві однакових понять (термінів), які за змістом складових можуть різнитися. Так у ст. 201 КК поняття отруйні чи сильнодіючі речовини за змістом та структурою охоплюють і отруйні та сильнодіючі лікарські засоби. У ст. 306 КК вже розмежовуються отруйні чи сильнодіючі речовини та отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби. Стаття 321 КК набула подальшої конкретизації - у ній використовуються поняття: отруйні чи сильнодіючі речовини; отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами (отже, можна допустити, що інші речови-

ни можуть бути наркотичними або психотропними чи їх аналогами); отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби. Наскільки доцільною є така класифікація та такий різний зміст зазначених понять у розглядуваних нами кримінально-правових нормах. Ця проблема заслуговує на додаткове більш прискіпливе дослідження не лише з точки зору зіставлення розглядуваних норм як суміжних, але й з метою уточнення окремих ознак при конкуренції загальних і спеціальних кримінально-правових норм.

Зазначене надає підстави для певних міркувань та запитань щодо співвідношення предмета злочинів у зазначених нормах: “Чи охоплює поняття отруйні чи сильнодіючі речовини, яке використовується у ст. 201 KK, після внесення змін у ст.ст. 306 та 321 KK, - отруйні та сильнодіючі лікарські засоби?”. Якщо відповідь позитивна, то є підстави вважати, що законодавець пропонує виокремлено підходити до розуміння змісту понять, залежно від спрямування суспільно небезпечної поведінки: у разі контрабандного переміщення через митний кордон України розглядати отруйні та сильнодіючі речовини як такі, що охоплюють отруйні та сильнодіючі лікарські засоби. У разі ж учинення діянь, передбачених ст.ст. 306 та 321 KK, ці поняття є різними та самодостатніми, з особливістю яких пов’язана і специфіка кваліфікації діяння. Наскільки такий підхід є виправданим та таким, що відповідає основам юридичної техніки та порядку одноманітного використання понять у кримінальному законодавстві?

Якщо ж уважати отруйні чи сильнодіючі речовини та отруйні і сильнодіючі лікарські засоби самостійними предметами зазначених злочинів, постає таке запитання: “Чи слід розглядати цей факт як доведення того, що чинне законодавство не визначає кримінально караним діяння, пов’язане з контрабандою отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів?” Адже за чинним законодавством відповідальність настає лише за контрабандне ввезення (вивезення) отруйних чи сильнодіючих речовини (ст. 201 KK) та фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 KK). Тож виникає думка про доцільність виокремлення в складі злочину “Контрабанда” додаткового специфічного об’єкта: отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби. Проте якого зі складів злочину: загального, передбаченого ст. 201 KK, чи спеціального, передбаченого ст. 305 KK?

За правилами кваліфікації при конкуренції загальної і спеціальної кримінально-правової норми має застосовуватися спеціальна норма [7]. Її значення останнім часом дедалі більше посилюється. Загальною визначеною є те, що саме застосування спеціальної норми в найбільшій мірі відтворює волю законодавця. Законодавець, формулюючи паралельно із загальною нормою спеціальну, саме в такий спосіб відтворює свої ставлення до даного різновиду суспільно небезпечного діяння. Виокремлення спеціальної норми (поряд із загальною) дозволяє законодавцю в найбільшій мірі конкретизувати всі ознаки суспільно небезпечного діяння, як такі що відтворюють, зокрема, об’єкт, предмет посягання, структуру об’єктивної сторони тощо. До того ж, відтворити підвищений ступінь небезпеки діяння, формулюючи більш сувору санкцію, порівняно із загальною нормою. У такий спосіб відбудеться посилення ступеня кримінально-правового захисту досить важливої сфери громадського життя - охорони здоров’я населення, забезпечення дієвості протидії окремим видам суспільно небезпечних посягань.

Підставою для виокремлення законодавцем спеціальної норми, передбаченої ст. 305 KK, є насамперед

визнання того, що контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів потенційно містять суттєву шкоду для здоров’я населення, яка може бути більш небезпечною ніж контрабанда предметів, визначених у загальній нормі. Такий підхід підтверджується наявністю більш суворой санкції, яка передбачає можливість у разі відсутності обтяжуючих обставин призначення покарання у вигляді позбавлення волі від п’яти до восьми років (ч. 1 ст. 305 KK). Санкція, передбачена ч. 1 ст. 201 KK, є дещо нижчою - від трьох до семи років позбавлення волі.

На нашу думку, доцільно з таких же позицій оцінювати потенційний ступінь небезпечності факту незаконного переміщення через митний кордон і отруйних та сильнодіючих лікарських засобів. Такий підхід відповідатиме загальному спрямуванню щодо змін кримінального законодавства в напрямі посилення відповідальності за вчинення незаконних дій із лікарськими засобами. Адже обіг фальсифікованих, незаконний обіг отруйних та сильнодіючих лікарських засобів спричиняють насамперед суттєву шкоду здоров’ю населенню, а отже відповідальність за їх учинення має бути насамперед передбачена кримінально-правовою нормою розділу XIII KK. Отже логічним є припустити, що до змісту ст. 305 KK в частині визначення предмета злочину слід додати (крім визначеного переліку - наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, фальсифіковані лікарські засоби) отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби. Тим більш на підтвердження доцільності такого кроку свідчить і зміст чинної примітки до ст. 305 KK, де поняття великий та особливо великий розмір розглядається (крім іншого) стосовно як отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, так і фальсифікованих лікарських засобів.

Проблема співвідношення суміжних складів злочину, змісту ознак загальних і спеціальних складів злочину стосується також і зовсім нового предмета злочину, який до 2011 р. не був відомий кримінальному законодавству, - фальсифіковані лікарські засоби. Фальсифіковані лікарські засоби є предметом (поміж інших предметів) спеціального складу злочину “Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів” (ст. 305 KK) та предметом суспільно небезпечного діяння, що полягає у виробництві, виготовленні, придбанні, перевезенні, пересиланні, зберіганні з метою збуту або збуті завідомо фальсифікованих лікарських засобів (ст. 321 - 1KK).

Наявність законодавчих прогалин засвідчує порівняльний аналіз статей 209 та 306 KK [1, С. 112, 164-165]. Ці норми є спорідненими за сутністю суспільно небезпечної поведінки (об’єктивною стороною складу злочину), а отже суміжними, оскільки і в першому і в другому випадках ідеться про подальше використання тих коштів, які отримані внаслідок учинення незаконних, суспільно небезпечних дій, про різні кримінально карані способи їх легалізації (відмивання). Водночас вони співвідносяться як загальна і спеціальна, оскільки в першому випадку суспільна небезпека оцінюється стосовно всієї сфери господарської діяльності, а в другому - конкретизується та посилюється об’єкт посягання, який може існувати паралельно з попереднім чи окремо. Так у ст. 209 KK не виокремлюється характеристика суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів. Ідеться лише про те, що легалізації (відмиванню) піддаються доходи, отримані від учинення

суспільно небезпечного протиправного діяння (отже, будь-якого), що передувало легалізації. Обмеженням є те, що за вчинення цього діяння має бути передбачене основне покарання у вигляді позбавлення волі або штраф понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Отже предикатним може бути і злочин невеликої тяжкості.

Виокремлення ст. 306 КК справедливо зумовлено специфічністю та більш суттєвою небезпекою предикатних злочинів. Історично ця кримінально-правова норма зазнала суттєвих змін. У попередній редакції йшлося лише про використання коштів, які були здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів. У подальшому перелік предикатних злочинів був розширений за рахунок незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих речовин, отруйних та сильнодіючих лікарських засобів. Ступінь небезпеки цих злочинів відтворюється у відповідних санкціях, які передбачають можливість призначення покарання у вигляді позбавлення волі на різні терміни (не менше трьох років). Відповідно більш високим є і ступінь суспільної небезпеки діяння, яке полягає у використанні коштів, здобутих від незаконного обігу цих специфічних предметів. Санкція основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 306 КК, є значно більш суворою, ніж у випадку вчинення діяння, передбаченого ст. 209 КК: суд може призначити покарання у вигляді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років, у той час як максимальний строк позбавлення волі за ч. 1 ст. 209 КК становить 6 років.

На нашу думку, удосконалення ст. 306 КК має бути подовжено за рахунок подальшого розширення сфери предикатних злочинів: кримінальній відповідальності за даною нормою мають підлягати і факти використання коштів, здобутих від обігу фальсифікованих лікарських засобів. Санкція, встановлена за виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту та збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів, свідчить про суттєвий рівень суспільної небезпеки обігу фальсифікованих лікарських засобів. Основний склад злочину передбачає лише один вид покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років (злочин середньої тяжкості). Виробництво ж фальсифікованих лікарських засобів взагалі є кваліфікуючим складом і спричиняє досить сувору відповідальність: від п'яти до восьми років позбавлення волі з конфіскацією майна. Отже за спрямуванням та ступенем небезпеки даний злочин (як предикатний) доцільно розглядати поряд із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин, отруйних та сильнодіючих лікарських засобів. Тим більше, що сучасність доводить значний обсяг обігу фальсифікованих лікарських засобів, а отже і використання в подальшому доходів від їх реалізації в окремих сферах господарської діяльності держави.

Висновок. Підсумовуючи зазначене, слід наголосити на такому. Інтенсивність законодавчих змін посилює значення чіткості й узгодженості законодавчих положень узагалі, та в частині визначення понятійного апарату зокрема. Системно-правовий аналіз кримінально-правових норм, які містяться в розділі XIII КК, зокрема тих, що містять вказівки на отруйні чи сильнодіючі речовини, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби, фальсифіковані лікарські засоби (ст.ст. 201, 305, 306, 321, 321-1 КК), доводить актуальність більш глибокого дослідження

окремих понять і категорій, які використовуються у цих нормах. Чинне кримінальне законодавство має набути чіткості й узгодженості в частині використання таких понять, як “отруйні чи сильнодіючі речовини”, “отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби” тощо. Незалежно від змісту та спрямованості кожної окремої кримінально-правової норми, її загального чи спеціального характеру підхід до розуміння та тлумачення змісту, сутності та ознак зазначених понять має бути однаковим. Такий підхід сприятиме більш якісному розмежуванню суміжних, загальних та спеціальних складів злочину як на теоретичному, так і правозастосовному рівнях.

Опосередковано зазначені проблеми посилюють актуальність пропозицій щодо виокремлення в Загальній частині КК України термінологічного розділу, у якому були б закріплені дефініції, що сприяло б ефективному застосуванню системного тлумачення, або ж про формулювання термінологічного словника, у якому були б указані всі юридичні терміни та термінологічні звороти із зазначенням джерел їх офіційного закріплення [4, С. 6, 13].

Аналіз окремих із зазначених кримінально-правових норм з точки зору їх співвідношення як загальної та спеціальної норми (ст.ст. 201 та 305 КК; ст.ст. 209 та 306 КК), на тлі внесених змін щодо конкретизації кримінальної відповідальності за незаконний обіг отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, обіг фальсифікованих лікарських засобів, доводить доцільність подальшого вдосконалення кримінального законодавства. На спеціальну, порівняно більш сувору законодавчу оцінку заслуговує ступінь небезпечності дій, пов'язаних із переміщенням через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; дій, пов'язаних із легалізацією доходів, отриманих від обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Література

1. Кримінальний кодекс України: станом на 16 січня 2017 року. - Х.: Право, 2017. - 268 с.
2. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений, М., Юрид. лит., 1972. - 351 с.
3. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Вид. 2-ге. - К.: Атіка, 2002. - 640 с.
4. Коханюк Т.С. Системне тлумачення кримінального закону: автореферат дис... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08. - Львів: ЛДУВС, 2011 р. - 18 с.
5. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. - В.О. Навроцький. - К.: Атіка, 1999. - 418 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. - 5-те вид., перероб. та доп. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Юридична думка, 2008. - 1216 с.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність” від 27 лютого 2004 р., № 2.
8. Энциклопедия уголовного права. Т. 4 Состав преступления. - Издание профессора Малинина, СПб., 2005. - 796 с.

Меркулова В.О.,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінального права
та кримінології ОДУВС
Надійшла до редакції: 16.03.2017